

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

α. Εθνικές γαίες (σελ. 23, 24)

«Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητά του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.»

Προαιρετικά:

«Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησης τους. Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγαιο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο, όπως και οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων.»

β. Οργανικός Νόμος (σελ. 208)

«Ένα σοβαρό ζήτημα που αντιμετωπίστηκε με επιτυχία από τη πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται

από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.»

γ. Εθνικόν Κομιτάτον (σελ. 77)

«Πολιτική παράταξη μικρής απήχησης που συγκροτήθηκε στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864. Το **Εθνικόν Κομιτάτον**, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.»

ΘΕΜΑ Α2

- α. Λάθος (σελ. 28)
- β. Λάθος (σελ. 78)
- γ. Σωστό (σελ. 50)
- δ. Σωστό (σελ. 207)
- ε. Σωστό (σελ. 216)

ΘΕΜΑ Β

Β1. Σελ. 18

«Αν λάβουμε υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού της εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα. Στις εξαγωγές, περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου, ήταν γεωργικά προϊόντα. Η γενική τάση μάλιστα οδηγούσε προς τη διεύρυνση του ποσοστού των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που έφτασαν να αντιπροσωπεύουν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών στη δεκαετία 1900-1910. Στην κατηγορία αυτή την πρώτη θέση είχε η σταφίδα, που από μόνη της πλησίαζε σε αξία το 1/2 των συνολικών εξαγωγών. Ακολουθούσε με μεγάλη διαφορά το ελαιόλαδο και, μετά το 1900, το κρασί.

Εκτός από τα παραπάνω είδη, εξάγονταν μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία, το βαμβάκι, για παράδειγμα, την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου ή ο σταθερά ανερχόμενος καπνός, που όμως αντιπροσώπευε ακόμα ασήμαντο ποσοστό των εξαγωγών (2-3%). Μέχρι το 1880 επίσης υπήρχε σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα, η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια. Στην κατηγορία των πρώτων υλών, τις εξαγωγές

συμπλήρωναν τα μεταλλευτικά προϊόντα, που από το τέλος του 19ου αιώνα πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών. Επρόκειτο κυρίως για μόλυβδο, για μαγγανιούχα μεταλλεύματα, για σμύριδα και θηραϊκή γη. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες.»

B2. Σελ. 167

«Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθόδοξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελληνίστηκαν πλήρως. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στη Μακεδονία. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθοδόξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου, αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, κάποιες από αυτές παραμεθόριες, εποίκιστηκαν από πρόσφυγες. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό.»

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Ιστορική γνώση σχ. Βιβλίο σελ. 59

«Κατά την προεπαναστατική περίοδο ... των μεγάλων πλοιοκτητών.»

α. Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα. Σύμφωνα με το κείμενο Α περιγράφεται από τον βαυαρό λόγιο Friedrich Thiersch η κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα του 1832 σχετικά με το ζήτημα των πελατειακών σχέσεων και τους λόγους που οδήγησαν στην οργάνωση πελατειακών δικτύων. Ένας λόγος ήταν ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται στο κείμενο Α, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται πως ο απομονωμένος άνθρωπος έπρεπε να διασφαλίσει την παρουσία και τη θέση του ανάμεσα στους άλλους. Επίσης, η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρος της

οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών. Τέλος, η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιούργησε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους. Προς επίρρωση, το κείμενο Α αιτιολογεί πως η έλλειψη κεντρικής εξουσίας που θα προστάτευε τους ανθρώπους, τούς οδηγούσε μοιραία στην αναζήτηση στηρίγματος και προστασίας. Επιπρόσθετα, το ίδιο κείμενο συμπληρώνει πως η φυσική κατάληξη ήταν οι άνθρωποι, ανάλογα με το πόσο αδύνατοι ή δυνατοί ένιωθαν, είτε να γίνονται οπαδοί κάποιου ισχυρού είτε να συγκεντρώνουν οι ίδιοι οπαδούς γύρω τους.»

β. Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια. Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με *πάτρωνες-προστάτες* και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Το κείμενο Β λειτουργώντας επιβεβαιωτικά περιγράφει αυτή τη σχέση εξάρτησης και τον καταλυτικό ρόλο της οικογένειας. Αυτή περιλάμβανε πολλές γενιές και κλάδους και συνδεόταν με οριζόντιες συμμαχίες με άλλες οικογένειες ή πρόσωπα της ίδιας κοινωνικής τάξης και κάθετα με υψηλότερα ιστάμενους *πάτρωνες* και τις οικογένειές τους που κι αυτές βέβαια ανήκαν στην πελατεία ανθρώπων με κύρος, δύναμη, επιρροή.

Το ίδιο κείμενο λειτουργώντας συμπληρωματικά επισημαίνει πέντε θεσμούς που συντηρούσαν αυτές τις οριζόντιες συμμαχίες οικογενειών και ταυτόχρονα ήταν αλληλέγγυες στις κάθετες. Αυτές όντας δομημένες με ιεραρχία, υποχρέωναν τα μέλη τους να ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς, όπως ο γάμος, η υιοθεσία, η αδελφοποίηση και η κουμπαριά σε γάμο ή βάφτιση με κάποιον ισχυρό. Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα *πατρωνίας*, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

ΘΕΜΑ Δ1

Ιστορική γνώση σχ. Βιβλίο σελ. 246, 248

«Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδισσό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίτσι και τη Σεβαστούπολη. Όπως προκύπτει και από πληροφορίες του κειμένου Α, άλλα εμπορικά λιμάνια εκτός των προαναφερομένων ήταν και τα Κοτύωρα, η Οινόη και τα Σούρμενα.»

«Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο»

Συμπληρωματικά στο κείμενο Α δίνονται επιπλέον στοιχεία που αποδίδουν την οικονομική ακμή της πόλης. Το 1869 η αξία των εισαγωγών άγγιζε τα 62.787.464 φράγκα, με χώρες προέλευσης την Αγγλία την Περσία, Γαλλία, Ρωσία, Ελβετία και προτελευταία την Ελλάδα με 131.150 φράγκα, και των εξαγωγών στα 37.901.438 φράγκα, με προορισμό κατά σειρά την Περσία, Κωνσταντινούπολη, Ρωσία, Γαλλία, Καύκασο κ. ά

«Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης.» Όπως επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία του κειμένου Β, το ελληνικό στοιχείο άκμαζε στην παραλιακή ζώνη του Πόντου και η Τραπεζούντα ήταν το πιο σημαντικό κέντρο. Βρισκόταν στο τέλος του χερσαίου δρόμου και στο επίκεντρο της επικοινωνίας με την Περσία και της Κασπίας με όλη τη Μικρά Ασία και τη Δύση.

«Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου.» Το παράθεμα Β αναφέρεται στους

τραπεζικούς οίκους που δραστηριοποιήθηκαν, όπως του Καπαγιαννίδη, των αδελφών Φωστηρόπουλου, του Θεοφύλακτου και Λεοντίδη. Με βάση πληροφορίες για το θέμα του κειμένου Β, το εμπόριο της Τραπεζούντας γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη από το 1883 εξαιτίας του αποκλεισμού του περσικού εμπορίου από τη Ρωσία μέχρι το 1906 οπότε και τερματίστηκε το εμπόριο. Η ελληνική ναυτιλία ήταν ιδιαίτερα σημαντική, ερχόταν τρίτη στις εισαγωγές και εξαγωγές στο λιμάνι. Υπήρχε όπως προαναφέρθηκε και υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών. Ακμή γνώριζαν η Κερασούντα και τα Κοτύωρα επίσης στις οποίες κυριαρχούσε η ελληνική εμπορική δραστηριότητα.

«Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξαγόταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων, ενώ το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες.» Με βάση την πηγή (κείμενο Β) η Αμισός διέθετε και υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών. Συμπληρωματικά (κείμενο Γ) το εμπόριο της Αμισού στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή της ενδοχώρας της – συναλλαγές με την Κεντρική Ανατολία – και έτσι οι εξαγωγές της αυξήθηκαν χάρις στο εμπόριο καπνού, σταριού, αλεύρων, βρόμης ενώ οι εισαγωγές παρέμεναν αμετάβλητες εφόσον άλλα προϊόντα μειώθηκαν και άλλα αυξήθηκαν.

«Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σούρμελη και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Εύξεινου Πόντου αλλά και της Ευρώπης.» Αυτά τα δεδομένα επικυρώνονται και από τις επιπλέον πληροφορίες του κειμένου Γ, σύμφωνα με το οποίο το λιμάνι της Κερασούντας ακριβώς εξ αιτίας της θέσης του σε σχέση με τις κεντρικές επαρχίες της Μ. Ασίας, παρουσιάζεται ως το πιο ακμαίο στο εμπόριο συνολικά, εισαγωγικό και εξαγωγικό.

Οι απαντήσεις των πηγών είναι ενδεικτικές και εναπόκεινται στην κρίση των μαθητών

Επιμέλεια:

Σκάνια Αθηνά

Τσιαντόπουλος Άρης